

Evald-Hannes Kree

**JÕEVÄHI KASVATAMISE PROBLEEMIDE JA RISKIDE UURIMINE
EESTIS AASTAL 2016**

Magistritöö

Eestis on 23 Veterinaar- ja Toiduameti tegevusloaga vähikasvandust, milledest enamik on rajatud perioodil 2002 - 2013 SAPARD, Kalanduse Arendusrahastu ja Euroopa Kalandusfondi toetusel. Vaatamata vähikasvanduste rajamiseks tehtud suurtele investeeringutele müüsid kasvandused Statistikaameti andmetel 2015. aastal jõevähki, mis on ainuke Eestis kasvatatav vähiliik, vaid 600 kg ehk ümberarvestatuna 11+ cm pikkustele vähkidele - ca 9 500 vähki. Arvestades seda, et Eesti vähikasvandustes on tiigipinda ca 300 000 m², peaks teadlaste ja staažikate vähikasvatajate hinnangul olema toodang ca 32 korda suurem. Nimetatu oluliseks põhjuseks on, et Eesti vähikasvanduste rajamisel on jäetud arvestamata oluliste riskidega, milledest siiani puudus süstematiseeritud ülevaade. Vastavalt uurimistöö eesmärgile selgitati töös välja vähikasvanduste tegevust takistavad probleemid, analüüsiti neid ning hinnati probleeme teravuse, lahendatavuse ja lahenduseks juba tehtu osas. Arvestades seda, et ettevõtjatel on jätkuv huvi investeerida kasvanduste rajamisse, viidi uurimistöö raames läbi ka vähikasvatuse riskianalüüs, mille tulemused annavad just tulevastele vähikasvatajale parema otsustusosaluse, et riskid ei muutuks praktikas probleemideks, mille lahendamine on üldreeglina kallim ja keerukam kui riskide ennetav maandamine. Diagnostika ja riskianalüüsi läbiviimisele eelnes vähikasvatuse kui protsessi kaardistamine, kasutades selleks protseduuranalüüsi meetodi poolt pakutavaid võimalusi. Sellise lähenemise rakendamine vähikasvatuse allsüsteemide ja protseduuride väljaselgitamiseks on teadaolevalt esmakordne ning aitas kaasa uurimistöö eesmärkide saavutamisele.

Probleemide diagnostika käigus selgitati 7 vähikasvataja poolt välja 38 kitsaskohta, mis grupeeriti ja sõnastati edasiseks analüüsiks 13 probleemina, milleks on teravuse kahanemise järjekorras: turvalisust sh bioturvalisust tagavate meetmete ebapiisav rakendamine; EKVL juhatuste nõrkus ühishuvide esindamisel; vähikasvatuseks vajalike tugiteenuste puudumine (nõustamisteenus, veterinaarteenus, kindlustus); FIG 2004-2006 ja EKF 2007-2013 toetuste vähene efektiivsus; piirdumine kasvandustes osalise tootmistsükli

rakendamise (puudub eraldiasuv suguvähkide ja noorvähkide tiik); kogemuse ja erialaste teadmiste nappus; kasvanduste madal krediivõime; tehniliste projektide nõrk tase; haiguse laialdane levik; kasvanduste rajamist ettevalmistavate uurimistööde (geodeesia, geoloogia, hüdroloogia, aga ka majanduslik aspekt) puudulikkus; vähene müügivõimekus; kehv ehituskvaliteet; tarbijate eksitamine kaubanduses.

Vähikasvatavate hulgas kõneainet ja pingeid tekitav probleem "FIFG 2004-2006 ja EKF 2007-2013 toetuste vähene efektiivsus" asub pingereas kõrgel 4. kohal. Kuna toetuste temaatika on aktuaalne ka EL eelarveperioodil 2014-2020, siis analüüsi uurimistöös toetuste vähese efektiivsusega seonduvat põhjalikumalt ning selgitati välja 8 allprobleemi, mida vesiviljelusettevõtlust EMKF-ist toetades tuleks vältida. Esitame need väheneva teravuse järjekorras: omafinantseeringu kõrge määr investeringutoetuse taotlemisel; toetuse ebapiisav maksimaalne suurus taotlusvooru kohta ja ebamõistlikud kvalifitseerimistingimused; taotluste hindamiskriteeriumide mitteorienteeritus eesmärkide saavutamisele; pangalaenu vastuvõetavatel tingimuste mittesaamine investeringutoetusega projektide elluviimiseks; taotluste ekspertisist põhjustatud arusaamatused; taotlusdokumentatsiooni põhjendamatult suur maht; toetuste määramine väiksemas mahus kui seda võimaldas taotlusvoorude eelarve; investeringutoetusega elluviidud projektide ebaratsionaalne auditeerimine.

Eksperthindamine näitas, et EMKF toetustega seonduvalt tuleb pöörata erilist tähelepanu nii omafinantseeringu määra kui ka taotlusvooru kohta toetuse suuruse optimeerimisele ning sellise hindamismehanismi kujundamisele, mis oleks suunatud püstitatud eesmärkide saavutamisele.

Riskianalüüsi käigus selgitati 7 vähikasvatava poolt välja 32 ohtu, mis grupeeriti ja sõnastati edasiseks analüüsiks 18 riskina, milleks on alaneva tähtsuse järjekorras: ebavõrdsed konkurentsitingimused võrreldes naaberriikidega; erakordsed ilmastikuolud; veeloomade rünne; vähikasvatamise toetamine EMKF-ist ettevõtjatele ebasobivatel tingimustel; vähikasvatuseks vajalike tugiteenuste nõrkus; vähihaiguste levik; veelindude rünne; karmistuv keskkonnapoliitika (ressursimaksu kehtestamine veele, saastetasude tõus jm); tarbijate kaubanduses eksitamine; võõrliikide looduslik levik kasvandustesse; tootmissisendite hinnatõus; negatiivne suhtumine vähikasvatuse; bürokraatia suurenemine; keskkonna saastumine; turustamisvõimaluste halvenemine; Statistikaameti andmebaas ei

kajasta tegelikke müügimahtusid; vähikasvanduste ebäühtlane territoriaalne paiknemine; vähikatku levik.

Analüüsides põhjalikult kõike riske, pöörati esmalt tähelepanu riskile “Statistikaameti andmebaas ei kajasta tegelikke müügimahtusid”. Uurimistöös esitatud analüüs kinnitab, et Statistikaameti andmed vastavad tegelikkusele ning et väikesed müügimahud on põhjustatud eeskätt vähikasvanduste tehnilis-tehnoloogilistest probleemidest ja probleemidest investeeringute toetamisel.

Uurimistöö koostamise käigus kogetu annab põhjust veendumuseks, et vähikasvatavad ja Maaeluministerium suudavad leida ühisosa ning lahendada käesolevas töös diagnoositud probleemid ja rakendada maandusmeetmed väljaselgitatud riskidele ning et sellise tegevuse tulemused hakkavad kajastuma ka vähikasvanduste toodangus.